

Nydansk på Nørrebro

I en bus på vej fra Avedøre til Københavns Hovedbanegård kan man høre følgende samtale mellem to 16-årige danske unge.

- [Ahmed: *wallah* jeg siger min storebror han skylder mig 700 koner jeg skal have 350 i dag og 350 om to uger. *I got paras*. Skal du til den der fest på fredag.
Mehmet: mm.
Ahmed: *wallah* mand jeg siger dig efter den der tur jeg tænker bare på fest og *kIz*.
[...]
Mehmet: vi skal i morgen mig og min fætter # vi skal over og lave *kIz* i morgen.
Ahmed: hvorhenne.
Mehmet: i Brøndby Strand.
Ahmed: hvordan lave dem *kIz*.
Mehmet: vi siger bare kom, vi drikker lidt, så går vi, så gør vi det.
Ahmed: *bok*.
Mehmet: *koran koran wallah billa* bare vent bare vent.
Ahmed: er der flere *lan*, er der flere, *magi*.]

Mange ville nok blive forundrede og spidse ører en ekstra gang hvis de lyttede til Ahmed og Mehmet's samtale. Ikke bare ordene *wallah*, *paras* og *kIz* virker usædvanlige, også udtalen adskiller sig fra hvad man normalt ville forbinde med ung københavnsk udtale. Både Ahmed og Mehmet er født og opvokset i Danmark. Ahmeds forældre kommer fra Marokko, og hans modersmål er berbisk. Mehmet's forældre er kurdere fra Tyrkiet, og de taler kurdisk hjemme. Når Mehmet og Ahmed taler med hinanden, er deres fællesprog dansk. Men som man kan læse af eksemplet, er det til tider et dansk der afviger fra standarddansk. De der møder denne type sprogbrug for første gang, oplever den måske som underlig, uforståelig og muligvis en anelse frastødende. For andre er den dagligdag, og der er grund til at regne med at Ahmed og Mehmet's måde at tale dansk med hinanden på er kendt og udbredt i København. Der er nemlig noget der tyder på at København har fået, eller er ved at få, en ny talesprogsvarietet, en såkaldt multietnolekt, som ikke bare kan forklares som dårligt tilegnet dansk, men som har egne, standardafvigende ord og normer for udtale, bøjning og ordstilling.

Ny dansk dialekt?

Allerede i 1980'erne skrev Ulla-Britt Kotsinas om *rinkebysvensk*, en ny svensk dialekt blandt indvandrere i Stockholm. Kotsinas blev opmærksom på at indvandrerne's børn talte svensk på deres egen måde. En stund vakte det furor og debat i de svenske medier. Hvad var dette nye fænomen for noget? Var det dårligt og grimt svensk? Var det en konsekvens af dårlig svensktilegnelse? Eller var der virkelig, som Kotsinas argumenterede for, tale om en ny svensk dialekt?

I Danmark har man ikke hidtil kendt til et tilsvarende fænomen. Det kan skyldes at de rigtige demografiske forhold ikke har været til stede. I Danmark har der på et senere tidspunkt end i Sverige udviklet sig miljøer der var blandede nok til at der kunne vokse nye danske talesprog frem. I 1980'erne og 90'erne er der dog sket meget, i hvert fald i København. Statistik over den københavnske demografi i slutningen af 1990'erne tegner et billede af en broget, heterogen by. I Københavns kommunes folkeskoler er i gennemsnit 27% af eleverne tosprogede. Bosætningen af tosprogede er især koncentreret omkring Nørrebro og Vesterbro, hvor der findes folkeskoler med over 70% tosprogede elever. Andelen af tosprogede er ligeledes høj i områdernes øvrige uddannelses- og fritidsinstitutioner – ungdomsklubber, gymnasier, handelsskoler o.l. Det vil sige at der i København i dag lever unge der er vokset op i sprogligt blandede miljøer blandt kammerater med mange forskellige modersmål. Det er forhold der taler for at der grobund for at et rinkeby-fænomen kunne eksistere i København – altså at nye varieteter af dansk kan være opstået, eller er ved at opstå.

Man ved at når sprog (og også dialekter) er i kontakt, er der stor sandsynlighed for at det ene eller begge sprog påvirkes og forandres. Dansk er i disse år i stadig kontakt med engelsk, og, som det ofte har været at læse i Mål & Mæle, med en del konsekvenser for dansk til følge. Selv om det er på en lidt anden måde, er dansk er jo også i daglig kontakt med nydanskernes sprog. Det er derfor interessant at se på hvordan dansk talesprog ser ud i de omgivelser hvor flertallet af sprogbrugere har et andet modersmål end dansk. Det oplagt at tro at dansk i de blandede omgivelser er påvirket af sprogkontaktsituationen.

Multietnolekt

Gennem godt et års ansættelse på Institut for dansk Dialektforskning har jeg studeret multietnolekter i København. Jeg har besøgt to ungdomsklubber og et gymnasium og på forskellig vis indsamlet båndoptagelser af de unges sprog. Bl.a. blev seks unge udstyret med en lille båndoptager som de optog sig selv med. Citater som i denne artikel gengives i [ ] er fra undersøgelsens båndoptagelser.

Det skal understreges at de tosprogede informanter der deltog i undersøgelsen, ikke er tilegnere i den forstand at de er i gang med at tilegne sig dansk. De er naturligvis som alle andre, også unge med dansk som modersmål, stadig i gang med at udvikle deres danskkompetencer, men det er ikke det samme som at være i en sprogtilegnelsesproces. De er tosprogede, vokset op med et modersmål (tyrkisk, arabisk, kurdisk eller andet) og dansk som andetsprog.

Det mest iøjefaldende ved de unges sprog er brugen af ord fra hinandens forskellige modersmål, mest tyrkisk, kurdisk og arabisk (i Ahmed og Mehmeds samtale de kursiverede ord). F.eks. bruger Ahmed i eksemplet de tyrkiske ord *lan* og *kIz* og det kurdiske ord *magi*, selv om han i øvrigt hverken taler tyrkisk eller kurdisk. Ofte dækker ordene semantiske felter som er typiske for slang, f.eks. udtryk for piger: *kIz* betyder pige, *kIzlar*, som er flertalsformen, bruges også. *Magi* betyder abe eller bums. *Lan* betyder mand og bruges til dels på samme måde som *mand* i dansk talesprog (f.eks.: kom selv og se *mand*) til påkaldelse af opmærksomhed og som understregning eller forstærkning af det man siger [*lan* må jeg godt selv læse; den er dårlig *lan*]. Den kurdiske variant med samme funktion, *lo*, er der også flere eksempler på i materialet [prøv og hør *lo* Galatasaray skal spille i dag].

Nogle af ordene udfylder funktioner hvor der i dansk ikke findes et direkte oversætteligt ord. F.eks. *aghas* der betyder en person der kontrollerer. Ordets oprindelse er usikker, men det er sandsynligvis et lokalt arabisk ord evt. fra Marokko. Det bruges som overbegræb for lærer, forælder, politibetjent, togkontrollør eller andre der holder øje med de unge [jeg ringer til *aghas* og så og så og så siger jeg ting til ham]. *Ew* er et lån fra kurdisk og bruges til påkaldelse af opmærksomhed, lidt på samme måde som *hej* eller *hallo* [*ew* har du ikke set de der kIz].

Wallah er et frekvent og udbredt ord i de flersprogede miljøer både i Danmark og i Sverige. Ordet er af arabisk oprindelse, men bruges også i tyrkisk. Det betyder 'ved Gud' (~ jeg sværger ved Gud). De unge bruger det med adskillige funktioner. Det mest udbredte er en intensiverende funktion som en understregning af det der siges [*wallah* jeg siger dig efter den der fest jeg tænker bare på fest og kIz]. Men *wallah* bruges også som en form for spørge- og bekræftelsespartikel som i følgende samtale:

[Ahmed: jeg så Sabrina i dag.
Mehmet: *wallah*.
Ahmed: ude foran bussen.
Mehmet: *wallah*.
Ahmed: *wallah*.]

Mehmet udtaler først ordet med en ikke-faldende intonation og udtrykker hermed en grad af overraskelse, og med en faldende intonation bekræfter Ahmed sit udsagn.

Af og til bruges *wallah* sammen med *billa* [til grin *wallah billa* du er til grin]. *Billa* er oprindeligt arabisk, en sammentrækning af *bi ism Allah* (~ i Guds navn, så *wallah billa* betyder egentligt *jeg sværger ved Guds navn*).

Præcis som andre danske unge krydrer undersøgelsens unge deres sprog med engelske udtryk. *I got paras* er et eksempel på at et tyrkisk ord sættes ind i et engelsk udtryk. *Para* er tyrkisk og betyder penge, men selv om penge også på tyrkisk per se er et flertalsord, har det her fået et engelsk flertals-s.

Ud over ordene adskiller de unges sprog sig fra standardkøbenhavnsk ved at bruge anderledes bøjning, ordstilling og udtale. F.eks. er der i mine data en tendens til overforbrug af artikler i fælleskøn.

[ok jeg kommer på fredag og ser om du får *en job*.]
[jeg har *den der blad* med.]
[jeg kaster *en dobbelt-v* efter dig.]

Der er også eksempler på at ordstilling afviger fra standarddansk. F.eks.:

[når man er i puberteten, man tænker mere.]
[normalt man går på ungdomsskolen.]

Første eksempel viser manglende inversion af subjektet og det finitte verbal efter frontplaceringen af en ledsætning, og i det andet eksempel er der manglende inversion efter frontplaceringen af adverbiet normalt.

Manglende stød er et af de standardafvigende træk der er hyppigt forekommende i informanternes udtale. I følgende uddrag af en samtale fra undersøgelsen udelader Mirca (som har serbisk som modersmål) stød i mindst tre ord:

[Serife: jeg har [/] hvis man tæller så over tusind.

Mirca: hvis vi tæller vores **sammen** ['sqm§] så bliver der **femtusind** ['fæmBtu;s!] eller sådan noget.

Serife: xxx firetusind.

%com: xxx uforståeligt

Mirca: oh prøv og se ham der # han er rigtig **grim** [græ;m].]

Adverbiet *sammen* ['sqmZ§] har på standarddansk stød (i Danias lydskrift gengivet som et hævet komma) på den stemte konsonant /m/ efter den korte vokal /a/. En typisk udtale blandt nogle af undersøgelsens informanter er ['sqm§], altså uden stød, som her hos Mirca. Det samme gælder et ord som *tusind* der på første stavelses lange vokal har stød på standarddansk ['tuZs!], men som hos nogle af de unge udtales uden stød ['tu;s!]. Enstavelsesordet *grim* ville i en standarddansk udtale lyde ['græmZ] med stød. I eksemplet forlænger Mirca vokallyden /æ/ markant i forhold til den standarddanske udtale samtidig med at stødet udelades. Det er dog ikke sådan at de unge ikke bruger eller artikulatorisk behersker stød i deres sprog. Et i ungdomssprog frekvent ord som *mand* [manZ] har stort set altid stød i de unges sprog.

En standardafvigende fordeling af tryk er et andet tydeligt udtaletæk hos nogle af de unge. Der er en tendens til at informanterne bruger det man kalder *stavelsesrytmisk* tryk, i modsætning til *trykrytmisk* tryk. Dansk er almindeligvis et trykrytmisk sprog, hvilket vil sige at trykket i sætningen følger en fast puls eller rytme uafhængig af hvor mange ord der er i en given sætning. Men i nogle af de unges udtale forekommer flere, men en anelse svagere tryk med kortere afstand imellem, end hvad der er typisk for et trykrytmisk sprog. Her gengivet med en accent aigu over den betonede stavelse:

[wállah jeg síger mín stórebrór hán skýlðer mig sývhúndrede króner.]

Denne form for trykfordeling kan i nogle danskeres øre give et monotont og staccatoagtigt indtryk af sproget.

Dårligt tilegnet dansk?

I det forrige har jeg gennemgået en række eksempler på karakteristiske træk i de unges sprog. I forhold til definitioner af faglige termer for sproglige varieteter kan de unges sprog på grund af de standardafvigende træk kaldes for en dialekt, eller social dialekt. Men flere læsere sidder nok på nuværende tidspunkt med en mistanke om at grunden til at de unge taler som de gør, er at de ikke har lært at tale deres andetsprog dansk godt nok. Men som jeg vil argumentere for i det følgende, er dette ikke tilfældet. De unge kan nemlig skifte afhængig af situationen og samtalepartneren.

En af Kotsinas' vigtigste pointer ved *rinkebysvensk* var at de unge kunne skifte. F.eks. blev nogle af de unge hun havde undersøgt, på et tidspunkt interviewet af Sveriges Radio. Og i denne situation talte de samme unge som før havde talt *rinkebysvensk*, et standardstockholmsvensk.

I min undersøgelse er der flere eksempler på at de unge der bruger multietnolekten, også taler standardnært dansk. F.eks. har Ahmed i samtalerne med sine kammerater mange ytringer med ligefrem ordstilling (jf. *efter den der tur jeg tænker bare på fest og klz*). Men i et interview

med mig, en voksen gæst udefra som han ikke kender særlig godt, er der kun få eksempler på standardafvigende ordstilling. Her bør det dog indskydes at det også hos personer med dansk som modersmål er ganske almindeligt i *talesprog* at der forekommer ikke-inverteret ordstilling hvor man i eksempelvis skriftsprog ville forvente inversion. Så det er ikke i sig selv standardafvigende at det forekommer i Ahmeds sprog. Pointen er at der er betydeligt færre i samtalen med mig sammenlignet med samtalen med Mehmet. I interviewet forklarer Ahmed da også at han aldrig ville tale "sådan" til en lærer, til et jobinterview o.l.

Undersøgelsen indeholder også eksempler på at der skiftes mellem standardanvendelse af stød og udeladelse af stød. I Mircas selvoptagelser er der en længere sekvens (hvorfra eksemplet ovenfor er hentet) hvor hun går ned ad Nørrebrogade sammen med sine tosprogede veninder. Her anvender pigerne flere af de beskrevne træk, og Mirca udelader som beskrevet stød i ord hvor standarddansk normalt har stød. Men i en senere optagelse er Mirca alene hjemme med sin lillebror, de taler om tv og om hvad de skal lave for ikke at kede sig – her forekommer ingen af de beskrevne træk, og brugen af stød er som i standarddansk.

Det forholder sig altså ikke sådan at de unge ikke behersker en standarddansk norm. Selv om overforbrug af fælleskøn og ligefrem ordstilling kan ligne sproglige forenklinger, er undersøgelsens unge ikke nødt til at forenkle det danske sprog til et simplere og lettere håndterbart system for at kompensere for manglende sprogkundskaber. Det er sikkert tilfældet for nogle tosprogede unge i Danmark, specielt de der er kommet hertil i en sen alder, men for en del af denne undersøgelses unge er multietnolekten en udvidelse af deres sproglige repertoire som de kan bruge i bestemte situationer med særlige effekter.

Pæredanske Malene

Er der etsprogede danskere der taler sådan? Blandt de seks personer der blev udstyret med en båndoptager, var Malene som har danske forældre og dansk som modersmål. Hun er opvokset på Nørrebro i sprogligt og kulturelt blandede omgivelser. Flertallet af hendes kammerater har et andet modersmål end dansk. Hendes almindelige tale er standard- ungdomspræget københavnsk. Men i i hvert fald et eksempel fra selvoptagelserne ændrer hun sprog i retning mod hendes tosprogede kammeraters. Malene er til et julearrangement på sin skole. Hun snakker med sine kammerater om det slik de har fået udleveret. Hvorvidt de andre tilstedeværende er tosprogede eller ej, er usikkert da jeg aldrig fik mulighed for at snakke med Malene om samtalen. Men drengen og veninderne i uddraget bruger en tydelig standardafvigende udtale, og drengen siger det kurdiske ord *lo*. De unge snakker lidt frem og tilbage om slikket, og Malene anvender en standardkøbenhavnsk udtale – med tryk-rytmisk trykfordeling [må jeg líge se er der íkke sáuer; nej det gíder jeg íkke og háve det smáger úlækkert]. Senere i samtalen tager Malene initiativ til et helt ny emne. Hun vil fortælle om en drøm hun har haft. Her skifter hun tydeligt udtale. Hun ændrer intonation og trykfordelingen er stavelsesstyret [jeg drómte dér vár kríg í gár] (hvor standarddansk trykrytmisk tryk ville se cirka sådan ud: jeg drómte der var kríg i gár). Dertil udelader hun stød i [i 'gå] og ['krij]. Udtalen er umiskendelig "indvandreragtig", og små tests, hvor jeg har afspillet sekvensen for folk, viser at de fleste ikke er i tvivl om at hun må have et andet modersmål end dansk. Jeg tolker Malenes ændrede udtale som sproglig tilpasning – en måde sprogligt at trække sig ind i samtalen med de andre på, en måde at få opmærksomheden og få de andre til at lytte til hendes fortælling om drømmen på.

Hvad kan vi lære?

Eksemplet med Malene er interessant, for det er et eksempel på at hun som etsproget dansker påvirkes af den omgivende multietnolekt. Skiftet har naturligvis en effekt eller funktion i samtalen, men det virker ikke påfaldende i sammenhængen. De andre lader ikke til at tage notits det. Og det er præcis denne ubemærkede/ubevidste type sproglig tilpasning som flere mener fører til sprogforandringer. Hvor udbredt denne type tilpasning er, kan min lille undersøgelse ikke vise noget om. Men man kan gætte på at den er udbredt. Jeg tror det sker dagligt i de flersprogede, blandede miljøer. Ligesom de tosprogede skifter og tilpasser sig sprogligt mellem forskellige grader af multietnolekt og standardsprog, skifter og tilpasser de etsprogede sig naturligvis også. Jeg tror også at tilpasningen sker ved netop udtalen. De andre træk, og her specielt de leksikalske, er mere bemærkelsesværdige og iøjrefaldende, således at en gammeldanskers brug af f.eks. *wallah*, *magi* og *aghas* ville vække opsigt.

Endnu ved vi meget lidt om multietnolekter og dansk talesprog i blandede, flersprogede miljøer som f.eks. Nørrebro. Men det er en god idé at studere de sprogmoder der i øjeblikket foregår i sådanne omgivelser. I et sprogsamfund som Nørrebro er sprogets sociale kontekst tydelig, og ved at studere sproget her kan vi lære noget om sprog generelt. Vi kan bl.a. få indblik i hvordan og hvorfor varieteter og dialekter opstår, hvorfor folk ændrer sprog, tilpasser sig og adskiller sig sprogligt i forskellige situationer, og dermed komme nærmere på en forståelse af hvorfor standardsproget ændrer og udvikler sig. Om den sprogbrug som jeg har beskrevet i det forrige, vil få indflydelse på standarddansk på længere sigt, kan undersøgelsen naturligvis ikke sige noget sikkert om. Nogle mener at da dansk i en periode for cirka 500 år siden var under nedertysk indflydelse, var det bl.a. fordi de nedertyske indvandrere var rige købmænd der nød en høj status i samfundet, og tysk blev derfor anset som et nyttigt prestigesprog. På samme måde har det engelske sprog prestige og status i Danmark i dag – hvilket er en af forklaringerne på den engelske indflydelse på dansk. Hvis nydanskernes måde at tale dansk på kunne tænkes at påvirke standarddansk, ville det nok ikke ske som en konsekvens af deres prestige i samfundet. På trods af at mange nydanskere i dag faktisk også er rige og driftige købmænd, er det en kendsgerning at de nyder en meget lav grad af prestige. Derfor, i den udstrækning der i dag overføres sprogtræk fra nydanskernes sprog til københavnsk, sker det nok snarere som konsekvens af daglig interaktion og tilpasning i de blandede børne- og ungdomsgrupper på f.eks. Vesterbro og Nørrebro. Og hvis København også i fremtiden fungerer som nationalt-sprogligt normcenter, er det vel ikke utænkeligt at *multietnolektale* træk kunne blive en del af standardsproget.

Litteratur

Ulla-Britt Kotsinas: Immigrant Children's Swedish – A New variety? *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, Vol. 9, Nos. 1&2, 1988. 129-140.

Pia Quist: Ny københavnsk 'multietnolekt'. Om sprogbrug blandt unge i sprogligt og kulturelt heterogene miljøer. *Danske talesprog*. Bind 1. Institut for dansk Dialektforskning. København: C.A. Reitzels Forlag 2000.